

**BİR YOL AYRIMINA DOĞRU:
LÜBNAN'DA MEHMET ALİ PAŞA YÖNETİMİ***

TOWARDS A BREAK-UP: MUHAMMAD ALI PASHA ADMINISTRATION
IN LEBANON

Prof. Dr. Abdullah EKİNCİ

ekinci63@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0002-4767-2002>

Harran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü, Orta Çağ Tarihi Ana Bilim Dalı
Şanlıurfa/Türkiye

Abdullah ORAK

abdullahorak123@gmail.com

Orcid ID: <https://orcid.org/0000-0003-1129-2523>

Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi
Şanlıurfa/Türkiye

Atıf@ Ekinci, Abdullah – Orak, Abdullah. "Bir Yol Ayrımına Doğru: Lübnan'da Mehmet Ali Paşa Yönetimi". *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 44 (Aralık, 2020), 225-240.

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 15 Haziran 2020/ 15 June 2020

Kabul Tarihi / Accepted : 9 Aralık 2020 / 9 December 2020

Yayın Tarihi / Published : 15 Aralık 2020 / 15 December 2020

Sayı – Issue : 44

Sayfa / Pages : 225-240

DOI : <https://doi.org/10.30623/harranilahiyatdergisi.753054>

* Bu makale, Middle East International Conference on Contemporary Scientific Studies-II (September 19-22, 2019- Gaziantep/TURKEY), Toplantıda sunulmuş olan "Bir Yol Ayrımına Doğru: Lübnan'da Mehmet Ali Paşa Yönetimi" adlı tebliğin gözden geçirilmiş ve ilaveler yapılmış halidir.

Öz

Lübnan bünyesinde çeşitli inanç ve kültürel bileşenleri barındırmaktadır ve bu yönüyle de tarihin birçok döneminde odak bir ülke olmuştur. Burada aynı etnik kökenden gelmekle birlikte birbirinden farklı inanç ve kültürlere sahip olan gruplar arasında Marunî ve Dürziler ön plana çıkmaktadır. Bununla birlikte Marunî ve Dürziler arasında Orta Çağlara uzanan anlaşmazlıklar söz konusudur. Özellikle de XIX. yüzyılın başlarına gelindiğinde bu gruplar arasında yaşanan olaylar ve meydana gelen uluslararası gelişmeler Lübnan'ı hem toplumsal hem de yönetsel olarak bir yol ayrımının eşiğine getirmiştir. Lübnan'ı bu yol ayrımına getiren sebeplerin belki de en önemlilerinden biri buranın Mehmet Ali Paşa'nın yönetimine geçmesidir.

Osmanlı Devleti'ne isyan eden Mehmet Ali Paşa, Lübnan'ı kendi hâkimiyeti altına almıştır. Ardından askere alma, vergileri arttırma ve halktan silahları toplama gibi birtakım uygulamalarla buranın toplumsal dokusunda çeşitli sorunlara neden olmuştur. Bu çalışmada, Mehmet Ali Paşa'nın Lübnan'ın idaresini ele almasıyla birlikte burada yaşanan sorunlar tahlil edilmeye çalışılmış ve Mehmet Ali Paşa'nın Lübnan'a etkileri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Ali Paşa, Lübnan, II. Beşir, Marunî, Dürzi.

Abstract

Lebanon contains various beliefs and cultural components and so has been on focus throughout history. Here, Maronites and Druzes stand out among other groups who have similar ethnicities but different beliefs and cultures. However, there have been many disputes between Maronites and Druzes, dating back to the Middle Ages. Particularly, cases that broke out between these groups at the beginning of the 19th century and some other international events made Lebanon close to a break-up in both social and administrative affairs. Perhaps one of the most important reasons that led Lebanon to this break-up was that Muhammad Ali Pasha took over the administration of the region.

Muhammad Ali Pasha, who rebelled against the Ottoman State, took Lebanon under his domination. Then, he caused various problems in the social fabric of the region by doing some wrong practices such as recruiting, increasing taxes and withdrawing weapons from people. In this study, the problems that arose as a result of Muhammad Ali Pasha's administration in Lebanon were analysed and his impacts on the region were examined.

Keywords: Muhammad Ali Pasha, Lebanon, Bashir II, Maronite, Druze.

Giriş

Tarihi ve kültürel değerleriyle Ortadoğu'nun özgün ülkelerinden biri olan Lübnan, Yavuz Sultan Selim'in 1516 yılında Memlukler üzerine yapmış olduğu sefer sonucunda Osmanlı Devleti sınırlarına katılmıştı.¹ Osmanlı burada hâkimiyetini perçinleştirmek için bölgenin nüfuzlu bir ailesini ya da aile ferdini ön plana çıkararak diğer ailelere karşı desteklemiş ve bu politikayla hem kendi çıkarlarını korumuş hem de yerel çıkarlar arasında denge kurulmasını sağlamıştı.² Ayrıca buranın din, kültür ve sosyal yaşantısına müdahale etmemiş³ ve burayı Şam Valiliği'ne bağlı yerli emirlikler aracılığıyla yönetmeye başlamıştı.⁴

XVIII. Yüzyıla kadar Lübnan Emirliği'nin tüm alanlarını ifade eden genel bir tabir kullanılmamaktaydı. Bu yüzyılın sonlarında Lübnan Dağı (Cebel-i Lübnan) terimi kullanılmaya başlanmış ve bu tabir Şihabların baskın olduğu sahayı ifade etmekteydi. Emirliğin özü, Lübnan emirlerinin feodal beyler olarak kontrol ettiği ve daha sonra Lübnan Mutasarrıflığını oluşturan Marunî ve Dürzi bölgelerinden oluşmaktaydı.⁵

Cebel-i Lübnan, modern Lübnan'ın en kuzey kısımları hariç bütün Lübnan sıradağlarını içermekteydi.⁶ Kuzeyinde Marunî, güneyinde Dürzi ve Hristiyanların yaşadığı bu bölge Osmanlı Devleti'nin imtiyazlı bir bölgesi olarak uzun bir süre ayrı bir yönetim geleneğine sahip olmuştur.⁷ Burada farklı dini topluluk bir arada yaşamakla birlikte bu topluluklar arasında Marunîler ve Dürziler ön plana çıkmaktaydı. Kökenleri Aziz Marun'a (Maron, Maro) dayandırılan Marunîler,⁸ bir Suriye monotelit topluluk olarak, XI. yüzyılın sonunda bölgeye gelen Haçlılarla bağlantı kurmuş ve daha sonra Roma Kilisesi ile birleşmeye yolunda adımlar atmıştır.⁹ Lübnan'ın bir diğer önemli topluluk ise Dürzilerdir.

Dürzilik, Şiiliğin İsmailiye kolunda neşet etmiş, Fatimilerin VI. Halifesi Hâkim Biemrillâh'ın (996-1021) veziri Hamza b. Ali tarafından kurulmuş ve tamamen el-

¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, [t.y]), 292.

² Albert Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2014), 274-275

³ İrfan C. Acar, *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989), 7.

⁴ Ekrem Buğra Ekinci, "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", *Amme İdaresi Dergisi*, 31/3, (Eylül 1998), 18.

⁵ Kamal S. Salibi, *The Modern History of Lebanon*, (New York: Caravan Books, 1993), xii-xiii.

⁶ William L. Cleveland, *Modern Ortadoğu Tarihi*, çev. Mehmet Harmancı, (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008), 103. Ayrıca bkz: EK-1.

⁷ Hourani, *Arap Halkları Tarihi*, çev. Yavuz Alogan, 492-493.

⁸ Philip K. Hitti, *History of Syria: Including Lebanon and Palestine*, (London: Macmillan & CO. LTD, 1951), 521.

⁹ Kamal S. Salibi, *A House of Many Mansions: The History of Lebanon Reconsidered*, (London: I.B.TAURIS & CO LTD, 1988), 87-88,92-98. Detaylı bilgi için bkz: Yasin Atlioğlu, *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunîleri: Aziz Marun'dan İç Savaş'a Marunî Kimliği ve Çatışma*, (İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014); Ramazan Işık, *Marunî Kilisesi*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003); Aziz S. Atiya, *Doğu Hristiyanlığı Tarihi*, çev. Nurettin Hiçyılmaz, (İstanbul: Doz Yayınları, 2005).

Hâkim'in ulûhiyet iddiaları etrafında şekillenmiştir.¹⁰ Hudûdların sonuncusu olan Muktena Bahaeddin 1042 yılında gaybet etmişti. Bu yıldan itibaren Dürzilik, inançlarına girmek isteyenlere izin vermeyen, çıkmak isteyenlere ise müsamaha göstermeyen kapalı bir mezhep halini almıştır.¹¹ Topluluk Muhammed b. İsmail ed-Dürzi'nin yoğun propaganda faaliyetlerinden dolayı Dürzi adını almıştır.¹²

Cebel-i Lübnan'da topluluklar arası ilişkiler, hâkim dönemin siyasi koşullarından önemli ölçüde etkilenmiştir. Öyle ki 1831-1840 yılları arasında buranın Mehmet Ali Paşa'nın¹³ hâkimiyetine girmesi Cebel-i Lübnan tarihinde bir dönüm noktası olmuştur.¹⁴ Bu çalışmada Mehmet Ali Paşa'nın Cebel-i Lübnan ile günümüzde Lübnan'a ancak ilgili dönemde Suriye'ye dâhil olan bir kısım yerlerde¹⁵ kurmuş olduğu idare ele alınarak Mehmet Ali Paşa'nın Lübnan'a etkileri saptanmaya çalışılmıştır.

1. Mehmet Ali Paşa İsyanı

XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni meşgul eden pek çok sorun mevcuttu ve bu sorunlardan biri 12 Şubat 1821 tarihinde Mora'da başlayan Rum isyanıydı. Osmanlı bu dönemde içinde bulunduğu durumdan dolayı isyanı bastırmak için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemişti. Mısır Valisi kendisine Girit ve Mora Valiliklerinin verilmesi kaydıyla oğlu İbrahim Paşa'yı yardıma göndermişti. İbrahim Paşa düzenli kuvvetleriyle Rodos'ta Osmanlı filosuyla birleşerek Mora'ya geçmiş ve Rum isyanını bastırmıştı. Ancak Avrupa devletlerinin müdahalesiyle¹⁶ bu isyan farklı bir noktaya taşınmış ve nihayetinde Osmanlı burayı kaybetmişti.¹⁷

¹⁰ Ethem Ruhi Fiğlalı, *Günümüz İslam Mezhepleri*, (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014), 433; Mustafa Öz, "Dürzilik", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/ 39-40. Ayrıca bkz: Aytekin Şenzybek, *Ana Kaynaklarına Göre Dürzilik*, (Bursa: Emin Yayınları, 2012).

¹¹ Ahmet Bağlıoğlu, *İnanç Esasları Açısından Dürzilik*, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018), 10.

¹² Öz, "Dürzilik", 10/ 40.

¹³ 1769 yılında Kavala'da doğdu. 1799'da 30 yaşında iken Fransızları Mısır'dan çıkarmak için gönderilen Osmanlı kıt'alarına Kavala'dan gönderilen askerler arasında yer aldı. Fransızlar Mısır'dan tahliye edildikten sonra Mehmet Ali Paşa buradaki paralı askerlerin kumandanı sıfatıyla Mısır'da kaldı. Mısır'da Osmanlı hâkimiyetine karşı olan Kölemenleri yıpratın ve burada yeni bir idarenin kurulmasına zemin hazırlayan Mehmet Ali Paşa, Babıali tarafından 1805 yılında Mısır Valisi olarak atandı. 2 Ağustos 1849'da İskenderiye'de yaşamını yitiren Mehmet Ali Paşa Kahire kalesindeki caminin haziresine defnedildi. Bkz: Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüt", *AÜDTCF Dergisi*, 1/2, (1943), 33; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi: Nizamı-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011), 125-126; Muhammet Hanefi Kutluoğlu, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (Ankara: TDV Yayınlar, 2002), 25/ 62-64; Şinasi Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841 I. Kısım*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988), 21-25.

¹⁴ Fawwaz Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, (London: Pluto Press, 2007), 12-13; . Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 28-39.

¹⁵ Beyrut, Sayda, Sur ve Trablus kıyı kentleri ile Hasbeya, Raşeya, Baalbek ve Akkar kazaları. Bkz: William Harris, *Lebanon: A History, 600 - 2011*, (New York: Oxford University Press, 2012), 177; Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 80; Ira M. Lapidus, *İslâm Toplulukları Tarihi*, çev. Yasin Aktay-Mevlûde Ayyıldızoğlu Aktay, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 2/ 149.

¹⁶ İngiltere, Fransa ve Rusya Londra'da bir araya gelerek 6 Temmuz 1827 tarihinde bir antlaşma imzalamıştı. Antlaşma çerçevesinde üç devlet Mora isyanı konusunda arabuluculuk üstlenecekti.

Mehmet Ali Paşa, Mora kaybedilince II. Mahmut'tan (1808-1839) Suriye Valiliği'ni istemiş ancak kendisine sadece Girit Valiliği verilmişti.¹⁸ Belirtmek gerekir ki II. Mahmut, Avrupa devletlerinin Mora isyanına müdahalesi sırasında Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı'ya danışmadan kuvvetlerini buradan çekmesi ve Osmanlı-Rus harbi sırasında kendisine askeri destekte bulunmaması gibi nedenlerden dolayı Mısır'ı kontrol altına almayı düşünmekteydi. Bu amaçla Suriye Valisinden Mısır'a olası bir harekât için hazırlıklı olmasını istemişti. Hem bu durumu haber alan hem de Suriye Valiliği isteği reddedilen Mehmet Ali Paşa Osmanlı'ya karşı bir harekâta girişmek için bahaneler aramaya başlamış ve çok geçmeden bulmuştu.¹⁹ Bunlar; Mısır'dan kaçan 6 bin kişinin Suriye'ye sığınması ve Akka Valisi Abdullah Paşa'nın bunları iade etmemesi, Mısır'ın Abdullah Paşa'ya vermiş olduğu 11 bin kese borç paranın iade edilmemesi, 1831 yılında Abdullah Paşa'nın ipekböceği tohumunun Mısır'a ihraç edilmesini engellemesi, Abdullah Paşa idaresindeki bölgede ihracat faaliyetlerini Mısır limanlarının aleyhine yapmasıydı.²⁰

Mehmet Ali Paşa Suriye'yi almak için 1831 yılının sonlarına doğru oğlu İbrahim Paşa ile Süleyman Paşa'yı²¹ 24 bin kişilik bir kuvvetle Akka üzerine göndermişti.²² İbrahim Paşa, Filistin üzerine yürümüş önemli bir direnişle karşılaşmadan kıyı şehir ve kasabaları almıştı. Ardından Akka'yı kuşatmış ve Lübnan Emiri II. Beşir'den yardım istemişti. II. Beşir, önceleri Osmanlı'ya karşı Mısır kuvvetlerine taraf olmakta tereddüt geçirmişse de daha sonra İbrahim Paşa'nın tarafına geçmiş²³ ve takip eden dokuz yıl boyunca Mısır yönetiminin sadık ve

---

İlgili devletlerin arabuluculuk rolünün Osmanlı tarafından kabul edilmemesi halinde üç devlet müdahalede bulunacaktı. II. Mahmut bu devletlerin arabuluculuk rolünü, içişlerine müdahale olarak görmüş ve kabul etmemişti. Bunun üzerine üç devlet Doğu Akdeniz'e girmiş, Çanakkale Boğazı ile Mora'yı abluka altına almış ve Osmanlı ordusunun ikmal yollarını kesmişti. Ardından Osmanlı ve Mısır donanmasının demirlenmiş olduğu Navarin'i abluka altına alarak bu donanmaları batırmıştı. Navarin baskınıyla; Osmanlı ve Mısır donanması büyük zarar görmüş, İbrahim Paşa'nın Mısır'dan asker ve malzeme takviyesi engellenmiş ve böylece Mora isyanının başarılı olması temin edilmişti. Navarin baskınıyla birlikte Osmanlı Devleti'nin, İngiltere, Fransa ve Rusya ile ilişkileri bozulmuştu. Ardından Osmanlı, Rusya ile savaşa girmiş (1828-1829) ve bu savaşı kaybetmişti. Osmanlı bu mağlubiyet neticesinde Rusya'yla Edirne Barış Antlaşmasını (14 Eylül 1829) imzalanmış ve Yunanistan'a özerklik tanımak durumunda kalmıştı. Bkz: Stanford J. Shaw - Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, (İstanbul: E Yayınları, 2010), 2/59-61; İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2013), 58.

¹⁷ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 115-122.

¹⁸ Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı*, 28.

¹⁹ Shaw - Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, 2/61-62.

²⁰ Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı*, 36-37.

²¹ Mısır ordusunu Fransız usulüne göre düzenledi, aslen Fransız'dır ve asıl adı Seve'dir. Mısır ordusunun en yüksek rütbeli subayı olup Suriye'nin işgali sırasında ve sonrasında İbrahim Paşa'nın sağ koluydu. Yitzhak Hofman, "Mısır Yönetimi Altında Suriye ve Filistin'in İdaresi (1831-1840)", çev. M. Hanefi Kutluoğlu, *İlmi Araştırmalar*, 12, (2001), 193.

²² Karal, *Osmanlı Tarihi*, 129.

²³ BOA, HAT, 354/19898-A; BOA, HAT, 357/20022-C.

itaatkâr bir temsilci olmuştu. Bu süreçte kendi çıkarlarına ters de olsa Mısır yönetiminin isteklerini yerine getirmek zorunda kalmıştı.²⁴

İbrahim Paşa Akka kuşatmasının²⁵ devam ettiği sırada II. Beşir ile birlikte Suriye'nin diğer kıyı şehirleri olan Sur, Sayda ve Beyrut'u işgal etmiş ve ardından Trablus'u almıştı. Ayrıca İbrahim Paşa Dürzilerin yoğun olarak yaşadığı Beytû'd-Din ve Deyru'l-Kamer'i de işgal etmişti. İbrahim Paşa'nın kuvvetlerine daha fazla direnemeyen Akka 27 Mayıs 1832'de teslim olmuştu.²⁶

Mehmet Ali Paşa'nın Suriye'yi işgal etme girişimi karşısında II. Mahmut, Mart 1832'de Mısır Valisi'ni ve oğullarını asi ilan ederek Edirne Valisi Ağa Hüseyin Paşa'yı Mısır üzerine sefer düzenlemekle görevlendirmişti. İbrahim Paşa temmuz ayı başında Belen ve Humus'ta Osmanlı ordusunu yenmişti. Bu galibiyetten sonra Mehmet Ali Paşa, İbrahim Paşa'nın ilerlemesini durdurmuş ve Osmanlı'ya Suriye'nin tamamının kendisine bırakılması koşuluyla uzlaşmaya hazır olduğunu bildirmişti. II. Mahmut bu teklifi kabul etmeyerek bu kez Reşit Mehmet Paşa komutasında bir kuvveti İbrahim Paşa'nın üzerine göndermişti. Diploması kanallarının tıkanmasıyla birlikte İbrahim Paşa Anadolu'ya girerek Konya'yı işgal etmiş ve ardından Kütahya'ya kadar ilerlemişti.²⁷

İbrahim Paşa etkin bir propaganda faaliyeti yürüterek ordusunu sürekli takviye etmesine karşılık Osmanlı Devleti kendi kuvvetlerini yeterince organize edememişti. Daha da önemlisi, bu sırada Anadolu'da halkın vergi yükü artmış, tarım ve ticaret sekteye uğramış, bazı yörelerde yerel idarecilerin uygulamaları halkta hoşnutsuzluk yaratmıştı. Bütün bu etkenler İbrahim Paşa'nın elini güçlendirmiş ve Anadolu'da kendi lehine bir tablonun oluşmasını sağlamıştı. Öyle ki İbrahim Paşa, Kütahya'ya ilerlemiş ve İstanbul'u tehdit etme noktasına gelmişti.²⁸

Bu durum karşısında Osmanlı Devleti, bir taraftan İstanbul'u korumak için Rusya'dan bir askeri kuvvet talep etmiş diğer taraftan da Mehmet Ali Paşa'ya anlaşma teklifinde bulunmuştu. Ancak büyük ölçüde Fransa'nın etkisinde kalan

²⁴ Charles Winslow, *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*, (London and New York: Routledge, 1996), 25; Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 29; Harris, *Lebanon: A History, 600 - 2011*, 136; Abbas Halabi, *The Druze: A New Cultural and Historical Appreciation*, (Ithaca Press, 2014), 24; Caesar E. Farah, *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830-1861*, (London: I.B. Tauris, 2000), 13; Albert Hourani, "Lebanon: the Development of a Political Society", *Politics in Lebanon*, Ed. Leonard Binder, (New York: John Wiley and Sons Inc., 1966), 20.

²⁵ Abdullah Paşa'nın almış olduğu tedbirler ve uygulamış olduğu savunma stratejileri sayesinde Akka'nın bir müddet İbrahim Paşa'ya direnmesini sağlamıştı. Ancak bu sırada Osmanlı'nın içinde bulunduğu koşullar Abdullah Paşa'ya gerekli desteği zamanında sağlayamamasına neden olmuştu. Akka'nın düşüşüyle birlikte İbrahim Paşa'nın önünde önemli bir engel kalkmıştı. Öyle ki altı ay sonra İbrahim Paşa Konya'yı işgal etmişti. Bkz: Fatih Gencer, "İsyana Giden Yol, Anadolu'ya Açılan Kapı: Mehmet Ali Paşa'nın Akka'yı Ele Geçirmesi", *History Studies*, 7/1, (Mart 2015), 67-79.

²⁶ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 12; Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 29; Winslow, *Lebanon*, 24; Halabi, *The Druze: A New Cultural and Historical Appreciation*, 24.

²⁷ Shaw - Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, 2/62-63.

²⁸ Fatih Gencer, "İbrahim Paşa'nın Anadolu'yu İstilas (1832-1833)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, (Şubat 2016), 643-656.

Mehmet Ali Paşa bu teklifi reddetmişti.²⁹ Öte yandan Rusya 5 Nisan 1833 tarihinde 15 bin kişilik bir kuvveti, Osmanlı'nın yardım talebi üzerine, Boğaziçi'nin Anadolu yakasına göndermişti. İngiltere ve Fransa, Rusya'yı İstanbul'dan uzaklaştırmak için Babıali'yi Mehmet Ali Paşa ile uzlaşmaya zorlamaktaydı. Diplomatik girişimler neticesinde Osmanlı ile Mısır Valisi arasında uzlaşma zemini oluşmuş ve 14 Mayıs 1833'te Kütahya Barışı³⁰ yapılmıştı. Mehmet Ali Paşa'ya Mısır ve Girit Valilikleri, Şam, Trablusşam, Sayda, Safed, Halep eyaletleri ve Kudüs ile Nablus sancakları, İbrahim Paşa'ya ise Cidde Valiliği ve Adana eyaleti verilmişti.³¹ Bu uzlaşma ile birlikte Anadolu'dan çekilmeye başlayan İbrahim Paşa, Konya'ya doğru yol alarak Mayıs ayının sonlarında Kayseri ve çevresini tamamen boşaltmıştı. Osmanlı, İbrahim Paşa'nın çekildiği yerlere kendi idarecilerini atayarak Anadolu'ya yeniden hâkim olmaya başlamıştı.³²

2. Mehmet Ali Paşa İdaresinde Lübnan

Suriye'nin işgalini tamamlayan İbrahim Paşa burada sivil ve askeri idarenin başı olmuştu. Belirtmek gerekir ki her ne kadar Şam aldıktan birkaç ay sonra Mehmet Ali Paşa tarafından Suriye'nin Umumi Valiliği'ne Muhammed Şerif Bey atanmışsa da İbrahim Paşa'nın bölgede askeri ve idari işlerin başı olma durumu devam etmişti. Dolayısıyla Suriye, Lübnan ve çevresinde bu dönemde askeri ve idari konularda alınan birtakım tedbirler ve getirilen bazı uygulamalar Mehmet Ali Paşa'nın emri ve İbrahim Paşa'nın direktifiyle olmuştu.³³

İbrahim Paşa Lübnan'ı kontrolüne aldıktan sonra ilk başlarda Osmanlı'nın buradaki memurlarını görevlerinden almamış ve liman şehirlerinin yönetimini kendi gözetimindeki II. Beşir'e bırakmıştı. II. Beşir liman şehirlerinin idaresine kendine yakın kişileri getirmişti. Ancak Kütahya Barışı'ndan sonra Mehmet Ali Paşa buradaki hâkimiyetini perçinleştirmek için eski idare memurlarını görevden almış bunların yerine İbrahim Paşa'nın güvendiği kişileri memur etmişti. Sayda'ya Süleyman Paşa'yı atamış ve Lübnan'a daha önce vermiş olduğu bazı imtiyazları geri almıştı. Büyük şehirlerde üyeleri şehrin ileri gelenlerinden oluşan bir istişare divanı kurmuştu. Bu divanın üyeleri farklı dinlere mensup kişilerden oluşmaktaydı. Beyrut'taki divan altı Müslüman ve altı Hristiyan olmak üzere toplam on iki üyeden oluşmuştu. İstişare Divan'ın reisi üyeler arasından seçilmekteydi. Divan her gün düzenli olarak toplanmak ve halkın şikâyetlerini dinlemek ve davalarını çözmekle mükellefti.³⁴

²⁹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 134-135.

³⁰ Bu barış Babıali ile Mehmet Ali Paşa arasındaki mevcut sorunları kesin olarak çözmemişti. Zaten barış padişahın valisine haklar tanıyan bir fermanla sağlanmış, devletlerarası bir antlaşma yapılmamıştı. Bkz: Karal, *Osmanlı Tarihi*, 135-136.

³¹ Altundağ, *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı*, 134.

³² Gencer, "İbrahim Paşa'nın Anadolu'yu İstilas (1832-1833)", 655.

³³ Hofman, "Mısır Yönetimi Altında Suriye ve Filistin'in İdaresi (1831-1840)", çev. M. Hanefi Kutluoğlu, 187-197.

³⁴ Şinasi Altundağ, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı", *Belleten Dergisi*, (Nisan 1944), 8/30, 231-234; Farah, *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830-1861*, 15.

İbrahim Paşa işgal ettiği yerlerde daha önce var olan idareleri geliştirmişti. Etkili bir polis teşkilatı ve yargı sistemini takip etmiş ve belediye işlerinin yönetimine yardımcı olmak için şehir, kasaba ve büyük köylerde özel temsilci konseyleri kurmuştu. Hristiyan ve Yahudilere uygulanan geleneksel kısıtlamaları kaldırmış ve bu dini toplulukları Müslümanlarla aynı temele yerleştirmişti. Bu durum İbrahim Paşa'ya bölgede ve Lübnan'da Hristiyanların sempatisini kazandırmıştı.³⁵

İbrahim Paşa Lübnan'da sanayi ve uluslararası ticareti teşvik etmişti. Özellikle Lübnan Dağı'ndaki ipek böcekçiliğine ayrı bir önem vermiş ve başta ipek olmak üzere birçok ürüne devlet tekeli koymuştu. Beyrut'ta Lübnan Dağı'nın tamamı için ipekte bir kota belirlemişti.³⁶ Ayrıca ticarete de farklı dinsel toplulukların etkin olmasını sağlamıştı. Öyle ki Hristiyanların, daha önce uzak kaldığı tahıl ve hayvan ticareti gibi ticaret alanlarında, bu dönemde Müslümanlarla rekabet edebilme derecesine ulaşmasını sağlamıştı.³⁷

Mevcut gelişmelerin yanında olumsuzluklar da söz konusuydu. İbrahim Paşa'nın Suriye bölgesini işgali kendisine pahalıya mal olmuş ve özellikle de Anadolu sınırındaki kalelerin inşası masraflarını arttırmıştı. Buna bağlı olarak İbrahim Paşa, işgali altındaki yerlerde, vergileri arttırmıştı. Ayrıca bölge insanını zorunlu olarak çeşitli işlerde çalıştırma ve askere alma gibi birtakım uygulamalar getirmişti. II. Beşir'in, Lübnan'ı sadece Mısır politikasının bir aracı haline getirmesi bölgede İbrahim Paşa'ya karşı artan memnuniyetsizliğin ona karşı da artmasına neden olmuş ve nüfusun geniş kesimleri kendilerine yabancılaşmıştı.³⁸

Çiftçiler belirlenen vergileri ödemenin dışında ayrıca orduya hububat, zeytinyağı gibi ürünleri satmak zorunda kalmıştı. Halkın memnuniyetsizliğin temel nedenlerinden biri de zorla çalıştırılma meselesiydi. Lübnan'da taş kömürü madeninde, kereste kesiminde, ordunun erzak ve cephanesinin taşınmasında, Akka ve Gülek Boğazı gibi yerlerin tahkim edilmesinde halk zorla çalıştırılmaktaydı.³⁹

İbrahim Paşa'nın bölgede zorunlu askerlik uygulamasını başlatması Dürzilerin Şuf'ta özellikle Havran'ın müstahkem mevkiilerinde ve Hasbeya-Raşeya bölgesinde isyan etmesine neden olmuştu. Bunun üzerine İbrahim Paşa, II. Beşir'den Marunîleri silahlandırmasını istemiş ve silahlandırılan Marunîlerin yardımıyla isyanı bastırmıştı. Bu durum Dürzilerin II. Beşir'e olan kızgınlıklarını arttırmış ve Marunîler ile Dürziler arasında uyuşmazlıklar başlatmıştı. Belirtmek gerekir ki, bu dönemde Marunîler politik ve sosyal statü bakımından iyi bir

³⁵ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 28-29.

³⁶ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 12-13.

³⁷ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 30.

³⁸ BOA, HAT, 1199/47081-B; BOA, HAT, 288/17285-A; Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 30; Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 12; Samir Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon: A History of the Internationalization of Communal Conflict*, (New York: Columbia University Press, 2002), 80; Halabi, *The Druze: A New Cultural and Historical Appreciation*, 24.

³⁹ Altundağ, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı", 8/30, 241-242; Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon*, 80.

konuma gelmişti. Ayrıca bu sırada II. Beşir bazı Dürzileri yerlerinden etmiş, otoritesini korumak için Marunîleri daha fazla önemsemiş ve akrabalarını önemli idari konumlara getirmişti. Bunun bir sonucu olarak Emirlik tarihinde ilk kez Hristiyan memurlar neredeyse en yüksek siyasi pozisyonları tekelleştirmişti. II. Beşir, Mehmet Ali Paşa yönetimi altında Lübnan'ın önde gelen bazı Dürzi ailelerini ya yerlerinden ettirmiş ya da kendine bağlı kılmıştı. Bu durum Marunî ve Dürzi toplulukları arasındaki eski güç dengesinin bozulmasına neden olmuş ve Dürzilerin siyasi üstünlükleri azalırken Marunîlerin siyasi gücü artmıştı.⁴⁰

Lübnan'da İbrahim Paşa ve II. Beşir'in Dürzilere karşı takındığı tavır, Dürzilerle Marunîlerin arasını açmıştı. Daha sonra burada Osmanlı idaresi yeniden kurulunca sürgündeki Dürzilerin eski yerlerine dönmeleri ve önceki ayrıcalıklarına kavuşmaları sağlanmıştı. Bu kez Marunîler, Dürziler karşısındaki ayrıcalıklı durumlarını korumak istemişti. Mehmet Ali Paşa'nın işgalinden önce Lübnan'da Dürzi ve Marunîlerin yaşadıkları yerler kabaca birbirinden ayrı olmuştu. Fakat işgal boyunca ve sonrasında Marunîler güneydeki Dürzi bölgelerine yayılmaya başlamıştı. Bu durum 1841 yılından sonra Dürziler ile Marunîler arasındaki anlaşmazlıklara bir yenisini daha eklemiş,⁴¹ daha sonra Marunî ve Dürzilerin karışık yaşadıkları köylerde yaşanan bazı hadiseler 1860 olaylarına zemin hazırlamıştı.⁴² İbrahim Paşa'nın idaresine karşı 1834'te önce Filistin'de daha sonra da Trablus ve Lazkiye'de isyan başlamıştı. II. Beşir'den büyük ölçüde yardım alan İbrahim Paşa çıkan üç isyanı bastırmıştı. Ardından isyancıların silahları toplatılmış ve isyancılar Mısır ordusuna gönderilmişti.⁴³

Lübnan'da yaşayanlar her ne kadar savaşçı da olsa askeri disiplin altına girmemişti. Yurtlarını ilgilendiren konulara ve memleketlerinde yaşanan savaşlara dâhil olduklarında da akraba ve arkadaşlarıyla birlikte reislerinin idaresi altında savaşmıştı.⁴⁴ Bu nedenle İbrahim Paşa'nın bölgedeki zorunlu askerlik uygulaması halkın tepkisine yol açmış,⁴⁵ Dürziler ve Marunîler yabancı bir orduda askerlik hizmetine girmek istememişti. Marunîler, Hristiyan olarak Osmanlı hâkimiyeti altında askerlik yapmama imtiyazına sahipti. Dürzilere gelince, onlar Dürziliğin yozlaşabileceği korkusuyla askerlik yapmak istemiyordu.⁴⁶

⁴⁰ Carol Hakim, *The Origins of the Lebanese National Idea, 1840-1920*, (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2013), 21.

⁴¹ Haluk Ülman, "1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 18/3, (1963), 250-251; Riad B. Tabbarah, "Background to the Lebanese Conflict", *International Journal of Comparative Sociology*, 20/1-2, (Jan 1, 1979), 106; Farah, *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830-1861*, 14.

⁴² M. Tayyib Gökbilgin, "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", *Belleten Dergisi*, 10 /40, (Ekim 1946), 686-688.

⁴³ BOA, HAT, 1199/47081-B; Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 31; Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon*, 81; Fatih Gencer, "Kavalalı Mehmet Ali Paşa Yönetimine Karşı Filistin Muhalefeti", *Belleten*, LXXIX/286, (Aralık 2015), 986-999.

⁴⁴ Altundağ, "Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı", 8/30, 240.

⁴⁵ BOA, HAT, 360/20075-A.

⁴⁶ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 30.

İbrahim Paşa, Dürzilerin genel tutumlarından hareketle onların kendisine karşı gizlice Osmanlı ile iş birliği içerisinde olduklarından şüphelenmişti. Suriye'nin kuzeyindeki sınırlarını güçlendirmeye ve zorunlu askerlik çağrısıyla kuvvetlerini arttırmaya karar vermişti. Bu amaçla 1837'nin sonuna doğru Havran'daki Dürziler'den ve Suriye çöl sınırındaki Müslüman kabilelerden asker istemişti. Ayrıca Hristiyanlara da askere alma çağrısında bulunmuş ancak Fransa ve diğer Avrupalı konsolosların müdahalesiyle Hristiyanların askere alınması bir süreliğine ertelenmişti. İbrahim Paşa'nın askere alma çağrısı tepkiye neden olmuş ve Dürziler Havran'da bir isyan başlatmıştı. İbrahim Paşa isyancıların üzerine gitmiş fakat isyanı bastıramamıştı. Dürziler geniş kayalık bir alana yayılmış, Şuf ve Vadi't-Teym'den gelen diğer Dürziler ve Nablus'tan gelen Müslümanlar da onlara katılmıştı. İbrahim Paşa 1838'in ilk aylarında Dürziler üzerine yapmış olduğu saldırıda da başarılı olamamıştı. İsyancılar 1838'in ilkbaharında Havran'daki dindaşların ve kabile reislerinin desteğinden etkilenen Vadi't-Teym Dürzileri ve Lübnan'ın diğer Dürzileri tarafından devam ettirilmişti. İbrahim Paşa, devam eden bu isyanlar karşısında II. Beşir'den Lübnan'dan dört bin Hristiyan'ı yardımına göndermesini istemişti.⁴⁷

II. Beşir, oğlu Halil'i ve silahlandığı Hristiyanları İbrahim Paşa'nın yardımına göndermiş ve 1838'in yazında, İbrahim Paşa ve II. Beşir'in müşterek kuvvetleri Vadi't-Teym üzerine yürümüştü. Dürziler şiddetli bir direniş göstermiş ancak asker sayısı ve teçhizat bakımından yetersiz kalmıştı.⁴⁸ II. Beşir'in Marunîleri yeniden silahlandırması ve Dürzilere karşı kullanması siyasi ve askeri bir çatışmanın yanı sıra bir mezhep çatışması anlamına da gelmekteydi.⁴⁹ Sonuç olarak Lübnan halkı mezhepsel bir temelde karşı karşıya gelmiş ve Dürzi isyancılar Hermon Dağı eteklerinde yenilmişti.⁵⁰

Dürziler inançlarını kendilerinden olmayanlardan gizlemiş ve bu gizlilik asırlarca devam etmiştir. İbrahim Paşa'nın kuvvetleri Dürzi isyanlarını bastırmanın yanı sıra bir de isyan sırasında Dürzi halvethanelerine girerek onlara ait birçok yazma eserlere el koymuştu.⁵¹ 1838'deki olaydan sonra Dürzilerin yazma eserleri birçok ülkenin kütüphanesine intikal etmişti. Birçok araştırmacı bu yazma eserlerden yararlanarak Dürzilik hakkında eser kaleme almıştır.⁵² Böylece bu eserlerle birlikte Dürzilik ve Dürzi topluluğuna dair bilgiye ulaşılmıştır.⁵³

1840 yılının başlarında İbrahim Paşa, Dürzilerin ve diğer Müslüman toplulukların kendisine karşı isyan etmeye meyilli olduğunu bilmekle birlikte müttefiki II. Beşir'in Hristiyanları bir arada tutabileceği umudunu taşımaktaydı.⁵⁴

⁴⁷ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 31-35; Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon*, 81.

⁴⁸ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 36-37; Hourani, "Lebanon: the Development of a Political Society", 20.

⁴⁹ Winslow, *Lebanon*, 25.

⁵⁰ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 12.

⁵¹ Bağlıoğlu, *İnanç Esasları Açısından Dürzilik*, 21,192.

⁵² Şenzyebek, *Ana Kaynaklarına Göre Dürzilik*, 16.

⁵³ Bağlıoğlu, *İnanç Esasları Açısından Dürzilik*, 193.

⁵⁴ Winslow, *Lebanon*, 25.

Ancak aşırı vergiler, zorla çalıştırma ve zorunlu askerlik uygulamasıyla nüfusun geniş kesiminin kendi yönetimine yabancılaştığını da bilmekteydi. Kendi yönetimine karşı Hristiyanların bir ayaklanmada Dürzi ve diğer Müslüman topluluklara katılabilme ihtimalini de göz önünde bulundurmaktaydı. Bu sebeple İbrahim Paşa, bu kez II. Beşir'den Hristiyanları silahsızlandırmasını istemişti.⁵⁵

Öte yandan ordusundaki asker sayısını arttırma yoluna giden İbrahim Paşa, hem Müslümanlara hem de Hristiyanlara askere alma çağrısında bulunmuş ve bununla birlikte kuvvetlerini Beyrut limanı, Baalbek ve Trablus'a göndermişti. İbrahim Paşa'nın kuvvetleri bu yerlere vardığında buralarda yaşayan halkta bir endişe oluşmaya başlamıştı. Belirtmek gerekir ki silahsızlandırma emri askere almanın ilk adımı anlamına gelmekteydi. Bu durum karşısında Lübnanlı Hristiyanlar, II. Beşir'e muhalefet de olsa Dürzilere, Şiilere ve Müslümanlara katılma anlamına da gelse ne pahasına olursa olsun Mehmet Ali Paşa yönetimine karşı isyan etme kararı almıştı. Nitekim 1840 Mayıs'ının sonlarına doğru yine Hristiyanlardan ve Deyru'l-Kamer Dürzilerinden silahlarını teslim etmeleri istenmişti. Marunî, Dürzi, Sünni ve Şii temsilcileri 1840 Haziran'ında bir araya gelerek Mehmet Ali Paşa ve II. Beşir'e karşı isyan başlamıştı. Deyru'l-Kamer'de başlayan silahlı direniş, Lübnan'daki diğer şehir ve kasabalara yayılmaya başlamıştı.⁵⁶

3. Mehmet Ali Paşa'nın Suriye ve Lübnan'dan Çekilmesi

Osmanlı Devleti, Kütahya Barışı'ndan sonra Mehmet Ali Paşa konusunda ileride oluşabilecek pürüzleri önlemek gayesiyle, Rusya ile 8 Temmuz 1833'te Hünkâr İskelesi Antlaşması imzalamıştı.⁵⁷ Bu arada Mehmet Ali Paşa isyanına müdahil olan bazı Avrupa devletleri, Lübnan'da propaganda faaliyetlerine girişmişti. Öyle ki İngiliz görevli Richard Wood 1836'da burada Osmanlı tarafına birçok Hristiyan'ın desteğini kazandırmıştı.⁵⁸

Öte yandan Mehmet Ali Paşa'nın 25 Mayıs 1838'de bağımsızlığını ilan etmek istemesi, onu Osmanlı ile yeni bir savaşa sürüklemişti. Avrupa devletlerinin taraflar arasında uzlaşma zemini arama çabaları netice vermemiş ve taraflar savaş hazırlıklarını yapmıştı. İbrahim Paşa Halep'te 50 bin kişilik bir ordu hazırlayarak Suriye'den Anadolu'ya açılan Kilikya kapılarını güçlendirmişti. II. Mahmut ise Fırat'ın kuzeyinde büyük bir ordu hazırlamıştı. Osmanlı ordusu 21 Nisan 1839'da Fırat'ı geçip Halep'in üzerine yürümüştü. Bu sırada İbrahim Paşa ordusunu Halep'in girişini koruyan Nizip ve Birecik arasında toplamıştı. Taraflar arasında

⁵⁵ Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 12; Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon*, 81; Hourani, "Lebanon: the Development of a Political Society", 20.

⁵⁶ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 38-39; Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 13; Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon*, 81-82.

⁵⁷ Bu antlaşmaya göre; her iki taraf sekiz yıl içinde topraklarına bir saldırı olursa birbirlerine yardım etmeyi, Osmanlı savaş sırasında Çanakkale Boğazı'nı düşman gemilerine kapatmayı taahhüt etmişti. Rusya bu son maddeyle kendisini İngiltere ve Fransa veya başka bir düşman ülkenin deniz saldırısından korumuştur. Bkz: Shaw - Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, 2/ 64.

⁵⁸ Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 38.

yapılan savaşta Osmanlı ordusu mağlup olmuştu. Sağlığı giderek bozulan II. Mahmut bu sıralarda yaşamını yitirmişti.⁵⁹

II. Mahmut'tan sonra tahta çıkan Abdülmecid (1839-1861), Osmanlı ordusunun Nizip'te büyük bir mağlubiyet aldığını öğrenince, bu sırada Mehmet Ali Paşa'ya karşı yapılmakta olan yeni bir savaş hazırlığını durdurmuştu. Mısır valisi ile uzlaşmaya karar veren Abdülmecid'in, Mısır'ın babadan evlada geçmek şartıyla Mehmet Ali Paşa'ya bırakılacağını vadeden hatt-ı hümayunu Kahire'ye gönderilmişti. Ancak Mehmet Ali Paşa Osmanlı'dan gelen bu teklifi kabul etmemiş ve Nizip'te kazandığı zaferle birlikte isteklerini Osmanlı'ya kabul ettirebileceğini düşünmekteydi. Diğer taraftan da temkinli davranarak, oğlu İbrahim Paşa'ya Suriye sınırını aşmaması yönünde emir göndermişti.⁶⁰

Bu arada İngiltere ve Fransa, Rusya'nın Hünkâr İskeleyi Antlaşması'ndan doğan haklarını kullanacağı endişesiyle, Mısır sorunuyla yakından ilgilenmekteydi. Fransa ve İngiltere, Avusturya, Rusya ve Prusya ile uzlaşma zemini için bir araya gelmişti. Ancak Fransa, Mehmet Ali Paşa'dan yana bir tutum sergilediği için Suriye'nin Mısır'a bırakılmasını istemekteydi. Bunun üzerine diğer Avrupa devletleri Fransa'nın dâhil olmadığı bir çözüm yolu aramaya başlamış ve sonunda ilgili devletler Londra'da 15 Temmuz 1840'ta dördü bir antlaşma imzalamıştı. İlgili devletler bu antlaşma çerçevesinde Mehmet Ali Paşa'ya Mısır'ın babadan evlada geçmesi ve Güney Suriye ve Akka'nın kaydı hayat şartıyla kendisine verilmesi yönünde bir teklif yapacaktı. On günlük bir süre zarfında bu teklif Mehmet Ali Paşa tarafından kabul edilmezse, sadece Mısır Paşalığının kendisine bırakılması yönünde ikinci bir teklif yapılacaktı ve bu yeni teklif için de on günlük süre tanınacaktı. Son tekliflerinin kabul edilmemesi halinde Mısır, Mehmet Ali Paşa'dan zorla alınacaktı. Avrupa devletlerinin bu tekliflerini Mısır Valisi kabul etmemiş ve Mısır'a müdahale edilmesi halinde İstanbul'a yürüyeceğini bildirmişti.⁶¹ Bu sırada Avrupa devletleri Lübnan ve Suriye'de Mehmet Ali Paşa aleyhine propagandalarını sürdürmekteydi. Bölgede Avrupa devletlerinin buralara müdahale edeceği söylentileri de yayılmaya başlamıştı.⁶²

İngiltere, Rusya, Avusturya ve Prusya, Mısır Valisiyle bir uzlaşmaya varamayınca, Osmanlı ile birlikte Mehmet Ali Paşa'ya müdahale etmek için askeri seçeneği kullanmaya karar verdi. Öte yandan Mehmet Ali Paşa da bir askeri hazırlık içerisine girmiş ve oğlu İbrahim Paşa bir strateji olarak Suriye sınırı ile Suriye kıyılarını Osmanlı ve İngiltere'ye karşı korumak için ordusunu bölmüştü. Ancak hem bu strateji hem de Osmanlı ve İngiltere'nin propaganda faaliyetleriyle Lübnan halkının Mısır'a karşı ayaklanması, Mehmet Ali Paşa'nın buradaki varlığını tehlikeye düşürmüştü. Osmanlı, İngiltere ve Avusturya'nın savaş gemilerinden oluşan bir filo Beyrut'un önlerine gelerek Mehmet Ali Paşa'nın gemilerini yakmış ve şehri topa tutmuştu. Bir ay sonra Beyrut, Sayda, Sur ve daha sonra da Akka

⁵⁹ Shaw - Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, çev. Mehmet Harmancı, 2/ 81.

⁶⁰ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 196.

⁶¹ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 197-199.

⁶² Salibi, *The Modern History of Lebanon*, 38; Hourani, "Lebanon: the Development of a Political Society", 20.

alınmıştı. Akka İbrahim Paşa'nın kuvvetleri için iâşe ve teçhizat temininde önemli bir yeri. Burası kaybedilince İbrahim Paşa Suriye'yi tamamen boşaltmak zorunda kalmıştı. 25 Kasım 1840'ta İngiltere'ye ait bir filo İskenderiye'nin önlerine kadar gelmişti. İngiltere, Mehmet Ali Paşa'dan Suriye'den vazgeçmesini ve Osmanlı donanmasını iade etmesini istemişti. Karşılığında Mısır'ın, babadan evlada geçmek kaydıyla, kendisine bırakılacağını bildirmişti. Mehmet Ali Paşa bu teklifi kabul etmek zorunda kalmıştı. Sonuç olarak Avrupa ve Osmanlı'nın müşterek kuvvetleri Mısır Valisi'ni Büyük Suriye'den çıkarmayı başarmıştı. Osmanlı, İngiltere ve Avusturya deniz kuvvetleri Cünye'de karaya çıktığında II. Beşir'i tutuklamıştı.⁶³ İngiltere, II. Beşir'i Malta'ya götürmüş ve kısa bir süre sonra Şihablardan, Beşir Kasım Şihab'ın (III. Beşir) emirliğin başına gelmesini sağlamıştı. II. Beşir sürgündeyken 1850'de yaşamını yitirmişti.⁶⁴

Sonuç

Mehmet Ali Paşa isyanı sadece Osmanlı Devleti'ni ilgilendirmemiş aynı zamanda uluslararası bir sorun haline gelmişti. İsyân sırasında Suriye ve çevresinde, bilhassa Lübnan'da hâkimiyet kuran Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa bu dönemde Lübnan emiri olan II. Beşir vasıtasıyla politikalarını hayata geçirmişti.

İbrahim Paşa, işgal ettiği yerlerde farklı dinlere mensup kişileri özellikle de Hristiyanları Müslümanlarla eşit bir konuma getirmişti. Hatta bu dönemde Hristiyanlar ekonomik faaliyetlerde eşitlik bir yana bölgedeki Müslümanları geride bırakır bir duruma gelmişti. Ayrıca siyasi alanda da Hristiyanlar, II. Beşir tarafından önemli idari görevlere getirilmeye başlanmıştı. Bu dönemdeki Dürzi ayaklanmalarında Marunîlerin silahlandırılarak Dürzilerin üzerine gönderilmesi bu iki topluluğu karşı karşıya getirmişti.

Mehmet Ali Paşa işgali altındaki Lübnan'da iyiden iyiye pasifize olmaya başlayan Dürziler sürgün, kontrol altına alınma vb. durumlarla karşılaşmıştı. İbrahim Paşa Dürzi isyanlarını bastırırken onların halvethanelerine girmiş ve burada yer alan Dürzilerin yazma eserlerine el koymuştu. Bu durum inançlarını kendilerinden olmayanlardan gizleyen ve kapalı bir topluluk olan Dürziler hakkında kısmen bilgi edinilmesini sağlamıştır. Bu dönemde ağır vergi yükü ve buna bağlı olarak zorunlu çalıştırılma hem Dürziler hem de Marunîler başta olmak üzere tüm bölge halkı tarafından İbrahim Paşa yönetimine karşı hoşnutsuzlukların artmasına neden olmuştu. Ayrıca zorunlu askerlik uygulaması da memnuniyetsizliğin ötesinde yönetime karşı girişilen isyanların önemli nedenleri arasında yer almıştı.

Başlangıçta ayrı mahallerde yaşayan Marunîler ve Dürziler, İbrahim Paşa döneminde karşılıklı olarak birbirlerinin yaşadığı bölgelere yerleşmeye başlamış ve bu durum sanıldığı gibi aksine Marunî-Dürzi anlaşmazlıklarını tetiklemişti. Mehmet Ali Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'nın Lübnan'daki yönetimi başlangıçta stratejik olarak Hristiyanları ön plana çıkartmış ve Marunî-Dürziler arasındaki ihtilaflardan yararlanarak siyasi otoritesini perçinleştirmişti. Ancak daha sonra halkta

⁶³ Karal, *Osmanlı Tarihi*, 199-201; Traboulsi, *A History of Modern Lebanon*, 13.

⁶⁴ Winslow, *Lebanon*, 26.

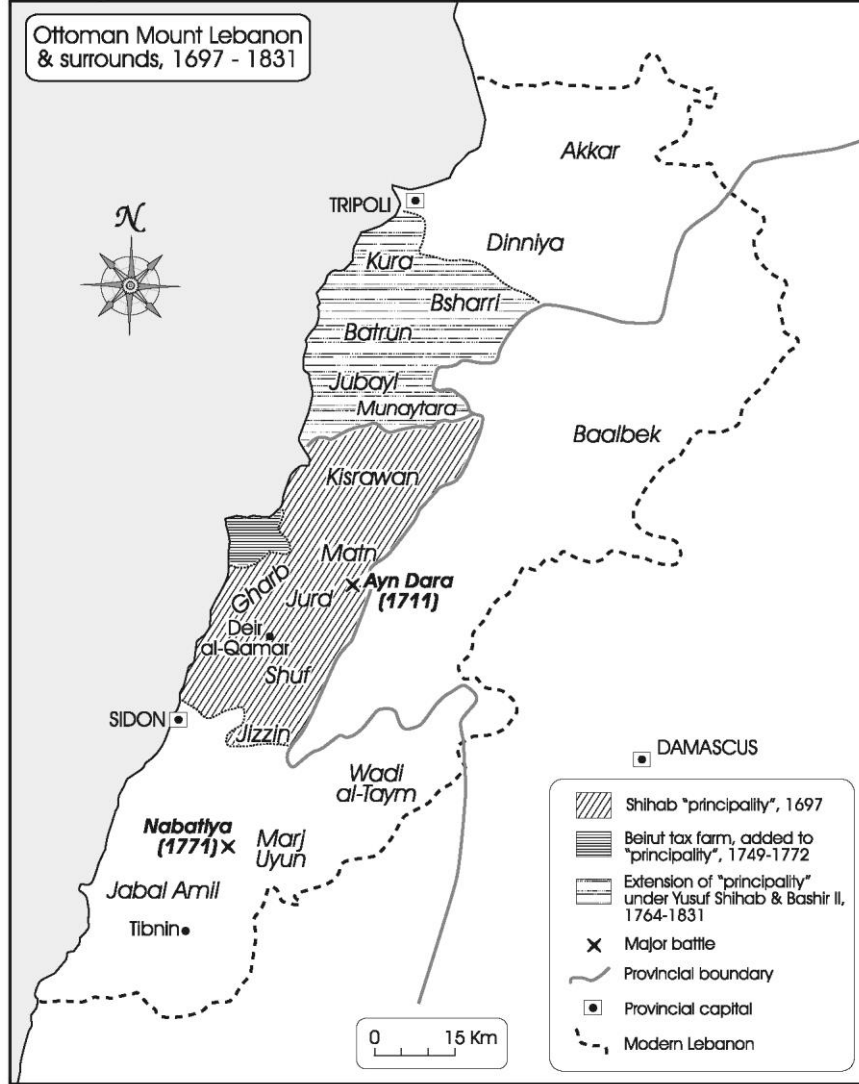
hoşnutsuzluk yaratan uygulamalar Dürziler ve Marunîler başta olmak üzere Lübnan halkını Mehmet Ali Paşa yönetimine karşı bir araya getirmişti. Esasen Mehmet Ali Paşa ve İbrahim Paşa'nın uygulamalarıyla bir yol ayrımına doğru giden Lübnan halkı, en sonunda çıkarları gereği yollarını birleştirmişti. Ancak belirtmelidir ki Mehmet Ali Paşa'nın işgali altındaki Lübnan'da topluluklar arası uyumsuzluk artmıştı. Bu dönemdeki anlaşmazlıklar 1840'lı yılların başında ve 1850'lerin sonunda yaşanan büyük anlaşmazlıkların da temel nedenlerinden biri olmuştu. Ayrıca Mehmet Ali Paşa isyanına müdahil olan Avrupa devletleri, isyan sonrasında da Lübnan'daki çıkarlarını korumak için buradaki topluluklarla çeşitli araçlarla iletişim halinde kalmıştı.

Kaynakça

- Acar, İrfan C. *Lübnan Bunalımı ve Filistin Sorunu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Altundağ, Şinasi. "Kavalalı Mehmed Ali Paşa Hakkında Kısa Bir Etüt", *AÜDTCF Dergisi*, 1/2, (1943), 33-40.
- Altundağ, Şinasi. *Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı Mısır Meselesi 1831-1841 I. Kısım*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988.
- Altundağ, Şinasi. "Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı". *Bellekten Dergisi*, 8/30, (Nisan 1944), 231-243.
- Atlıoğlu, Yasin. *Savaşta ve Barışta Lübnan Marunîleri: Aziz Marun'dan İç Savaş'a Marunî Kimliği ve Çatışma*. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2014.
- Aziz S. Atiya. *Doğu Hıristiyanlığı Tarihi*. çev. Nurettin Hiçyılmaz. İstanbul: Doz Yayınları, 2005.
- Bağlıoğlu, Ahmet. *İnanç Esasları Açısından Dürzilik*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2018.
- BOA, HAT, 1199/47081-B.
- BOA, HAT, 288/17285-A
- BOA, HAT, 354/19898-A.
- BOA, HAT, 357/20022-C.
- BOA, HAT, 360/20075-A.
- Cleveland, William L. *Modern Ortadoğu Tarihi*. çev. Mehmet Harmancı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.
- Ekinci, Ekrem Buğra. "Lübnan'ın Esas Teşkilat Tarihçesi", *Amme İdaresi Dergisi*, 31/3, (Eylül 1998), 17-35.
- Farah, Caesar E. *The Politics of Interventionism in Ottoman Lebanon, 1830-1861*. London: I.B. Tauris, 2000.
- Fiğlalı, Ethem Ruhi. *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2014.
- Gencer, Fatih. "İbrahim Paşa'nın Anadolu'yu İstilas (1832-1833)". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42, (Şubat 2016), 641-657.
- Gencer, Fatih. "İsyana Giden Yol, Anadolu'ya Açılan Kapı: Mehmet Ali Paşa'nın Akka'yı Ele Geçirmesi". *History Studies*, 7/1, (Mart 2015), 65-80.
- Gencer, Fatih. "Kavalalı Mehmet Ali Paşa Yönetimine Karşı Filistin Muhalefeti". *Bellekten*, LXXIX/286, (Aralık 2015), 979-1001.
- Gökbilgin, M. Tayyib. "1840'tan 1861'e Kadar Cebel-i Lübnan Meselesi ve Dürziler", *Bellekten Dergisi*, 10 /40, (Ekim 1946), 641-703.
- Hakim, Carol. *The Origins of the Lebanese National Idea, 1840-1920*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2013.

- Halabi, Abbas. *The Druze: A New Cultural and Historical Appreciation*. Ithaca Press, 2014.
- Harris, William. *Lebanon: A History, 600 – 2011*. New York: Oxford University Press, 2012.
- Hitti, Philip K. *History of Syria: Including Lebanon and Palestine*. London: Macmillan & CO. LTD, 1951.
- Hofman, Yitzhak. "Mısır Yönetimi Altında Suriye ve Filistin'in İdaresi (1831-1840), çev. M. Hanefi Kutluoğlu. *İlmi Araştırmalar*, 12, (2001), 183-204.
- Hourani, Albert. *Arap Halkları Tarihi*. çev. Yavuz Alogan. İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- Hourani, Albert. "Lebanon: the Development of a Political Society", *Politics in Lebanon*, Ed. Leonard Binder, New York: John Wiley and Sons Inc., 1966.
- Işık, Ramazan. *Marunî Kilisesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Karal, Enver Ziya. *Osmanlı Tarihi: Nizamı-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2011.
- Khalaf, Samir. *Civil and Uncivil Violence in Lebanon: A History of the Internationalization of Communal Conflict*. New York: Columbia University Press, 2002.
- Kutluoğlu, Muhammet Hanefi. "Kavalalı Mehmed Ali Paşa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25/ 62-65. Ankara: TDV Yayınlar, 2002.
- Lapidus, Ira M. *İslâm Toplumları Tarihi*. çev. Yasin Aktay-Mevlûde Ayyıldızoğlu Aktay. 2 Cilt. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Ortaylı, İlber. *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2013.
- Öz, Mustafa. "Dürzilik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/ 39-48. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Salibi, Kamal S. *A House of Many Mansions: The History of Lebanon Reconsidered*. London: I.B.TAURIS & CO LTD, 1988.
- Salibi, Kamal S. *The Modern History of Lebanon*. New York: Caravan Books, 1993.
- Shaw, Stanford J. - Kural Shaw, Ezel, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*. çev. Mehmet Harmancı. 2 Cilt. İstanbul: E Yayınları, 2010.
- Şenzeybek, Aytekin. *Ana Kaynaklarına Göre Dürzilik*. Bursa: Emin Yayınları, 2012.
- Tabbarah, Riad B. "Background to the Lebanese Conflict", *International Journal of Comparative Sociology*, 20/1-2, (Jan 1, 1979), 104-120.
- Traboulsi, Fawwaz. *A History of Modern Lebanon*. London: Pluto Press, 2007.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi: İstanbul'un Fethinden Kanuni Sultan Süleyman'ın Ölümüne Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, [t.y].
- Ülman, Haluk. "1840-1845 Arasında Suriye ve Lübnan'ın Durumu ve Milletlerarası Politika". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 18/3, (1963), 243-268.
- Winslow, Charles. *Lebanon: War and Politics in a Fragmented Society*. London and New York: Routledge, 1996.

EK-1

Kaynak: William Harris, *Lebanon: A History, 600 - 2011*, (New York: Oxford University Press, 2012), 118.